

Heb oog voor stille leerlingen, juist nu!

De media spraken al tijdens de periode van thuisonderwijs over de gevolgen voor leerlingen. Ze schreven over toenemende ongelijkheid, achterstanden, 'een verloren jaar'. In dit artikel relativeer ik die opvattingen. Ik pleit ervoor om allereerst het 'gewone schoolleven' weer te hervatten, met daarbij speciale aandacht voor de stille leerlingen.

Is het verstandig om als begeleider zo snel mogelijk de 'leerschade' te bepalen door te testen of toetsen? Wanneer je uitgaat van de opvatting dat zwakkere leerlingen door het thuisonderwijs ten opzichte van minder kwetsbare leerlingen een grotere leerachterstand hebben opgelopen, ben je daartoe geneigd. Je wil niveaus bepalen en hulpprogramma's uit de kast trekken om de schade in te halen. Toch is de situatie op leergebied niet veel anders dan aan het begin van een schooljaar. Er zijn verschillen, maar een klas met daarin diverse individuele programmaatjes is niet werkbaar en onnodig. Differentiatie in de zin van extra of verlengde instructie is verstandiger.

Belangrijker dan het wegwerken van een eventuele leerachterstand is evenwel het herstellen van het gewone leven. Ter Horst (1977, p. 9) schreef al over het belang van het pedagogisch handelen: 'Vaak zijn enkele

kleine veranderingen al voldoende om een vastgelopen opvoedingssituatie te ontwarren. Als dat niet gebeurt, zullen specialismen en specialisten ook niet helpen. Het gewone is voorwaarde voor het bijzondere.'

➤ *Belangrijker dan een eventuele leerachterstand is het herstellen van het gewone leven*

Thuisituatie

Er zullen kinderen zijn die in de periode dat de basisschool dicht was als het ware fluitend door het leven gingen (en jongeren die dit nog steeds doen, zolang hun middelbare school gesloten is). Andere leerlingen

hebben de situatie veel negatiever ervaren. Ouders die hun werk verloren, familieleden die ziek waren of zelfs gestorven zijn: zulke gebeurtenissen hebben uiteraard een grote invloed op de beleving van kinderen en jongeren. Het is voor te stellen dat in gezinnen waar de situatie al minder stabiel was, zich vervelende situaties hebben voorgedaan. Ongetwijfeld zullen er leerlingen zijn die de tijd dat ze niet naar school konden als bedreigend hebben ervaren en wellicht zelfs met verwaarlozing of mishandeling te maken kregen. Het is ook voorstelbaar dat ouders die heel nare ervaringen hadden tijdens de afgelopen periode, strenger, bozer of dwingender naar de kinderen waren. Doordat zij veel te verwerken hadden, was er geen of andere aandacht voor hun kinderen. Of ouders hadden - begrijpelijk - een korter lontje. Kinderen kunnen dit op zichzelf betrekken: ik ben een vervelend kind, ik ben slecht.

Ik schreef eerder (Mol, P. 2017, p. 25 ev.) dat het belangrijk is dat leerlingen ervaren dat er een andere manier is om met elkaar om te gaan, dan ze eventueel thuis beleven. Op school zal het er bijvoorbeeld anders aan toegaan.

De leraar zal zich echter moeten realiseren dat de leerling niet direct dankbaarheid toont. De leerling kan door de houding van de leraar zelfs in verwarring raken. Dring je als leraar niet op, maar maak verbaal en non-verbaal duidelijk dat je beschikbaar bent. Handel niet vanuit medelijden. Behandel de leerling als elke andere leerling: oprecht, eerlijk, duidelijk, soms grenzen stellend, maar vooral betrouwbaar. Het vraagt van de leraar een sensitieve, proactieve houding.

Juist nu is het belangrijk dat leraren zich realiseren dat hun invloed op het welbevinden van leerlingen enorm groot is. En welbevinden is een absolute voorwaarde om tot leren te komen. Op school zijn:

(...) leraren zich meer bewust van het ontzettend grote belang van de relatie die ze met kinderen moeten aangaan. Ze zijn zich voortdurend bewust van de enorme impact die een onveilige thuissituatie heeft op het gedrag, het leren, het aangaan van relaties en het welbevinden en zien daar een belangrijke rol voor zichzelf weggelegd (Horeweg, 2018).

Groepsaanpak

Hoe nu weer te starten in de klassen? Een gezamenlijke aanpak is noodzakelijk, ook al omdat het voor leraren en leerlingen een uitzonderlijke situatie is. Het herstel-

len van de pedagogische sfeer in de school is een opdracht aan alle onderwijsgevenden en ondersteuners. Uiteraard wordt er weer gewerkt aan de groepsvorming met de bekende fasen van Tuckman (1965): *forming, storming, norming, performing, adjourning*. Daarnaast is het belangrijk dat de leerlingen de situatie zo snel mogelijk weer als normaal ervaren. Het normale dagritme, het samen werken en leren, het weer samen buitenspelen geven leerlingen structuur en een gevoel van samen werken in de groep. Het leven is na de periode van thuisblijven weer normaal.

Luc Koning (2020) vindt dat de pedagogische benadering voorop moet staan. Hij schrijft dat er gewaakt moet worden voor 'sociaal-emotionele differentiatiegroepjes' die samengesteld worden op basis van corona-signaleringslijstjes. Hij pleit ervoor dat leraren en leerlingen samen de vreugde beleven dat de scholen weer open zijn. Een bescheiden feestje?

Daarnaast moet er ruimte zijn voor het samen delen. Het is verstandig de leerlingen de gelegenheid te geven zich te uiten. Wellicht dat wat meer samenspel- en samenwerkactiviteiten het weer wennen aan elkaar stimuleren. En zonder dat er een verdrietige sfeer ontstaat, moet er ook ruimte zijn om te vertellen als er sprake was van (ernstig) zieken of zelfs overledenen.

Sommige leerlingen reageren op een crisis met opstandig gedrag, andere worden juist stil

Stille leerlingen

Het is belangrijk dat iedereen binnen de school zich goed realiseert dat sommige leerlingen een moeilijke periode achter de rug hebben. En dat dit gevolgen kan hebben voor het gedrag. 'Wanneer een kind wordt blootgesteld aan dreiging, stimuleren de hersenen een aantal beschermings- en overlevingsacties' (De Jong & De Jong, 2013). Er zijn leerlingen die reageren met opstandig gedrag. Als een leerling dergelijk gedrag vertoont, heeft de leraar heel snel in de gaten dat er iets aan de hand is en zal hij handelen. De Jong & De Jong (2013) beschrijven dat angst echter ook kan leiden tot gedrag dat door anderen in die situatie niet begrepen wordt. Een stille leerling kan ervaren worden als een leerling die weinig last heeft gehad van de coronacrisis. Maar dat hoeft niet het geval te zijn. Meer dan ooit is het daarom essentieel om oog te hebben voor leerlingen die niet om extra aandacht vragen door druk gedrag of hun luidruchtige aanwezigheid. Wijs leraren juist nu ook op die stille en onopvallende leerlingen.

Ook voor stille leerlingen zijn positieve aandacht en de relatie met de leraar cruciaal. Het 'zien' van de stille leerling is dus van groot belang.

Leraargedrag

Een sensitieve leraar observeert, straalt rust uit en is oplettend. Hem valt ook een overdreven reactie van een stille leerling op bij een compliment of correctie. (Een milde correctie kan het beeld dat volwassenen onbetrouwbaar zijn, versterken).

Hij signaleert en neemt daar ook de tijd voor. Daarnaast is hij beschikbaar. Delfos (2014) schrijft:

Beschikbaar zijn is niet alleen aanwezig zijn en bereid te helpen, maar ook sensitief responsief zijn op de behoeften van het kind. Dat betekent het kind dus daadwerkelijk tegemoetkomen in zijn of haar behoeften en effectief bijstaan bij het probleem van het kind zelf, niet het probleem dat de ouders ervaren. Dit betekent niet altijd het probleem zelf oplossen, vaak is het genoeg het kind te steunen, te stimuleren en de weg te wijzen.

Een compliment, een oogopslag (letterlijk: ik zie je!) of een knipoog kunnen helend werken. Maar ook het scheppen van situaties waarin de stille leerling gelegenheid krijgt om zijn verhaal te doen is een mogelijkheid. Laat die leerling na de les even wat opruimen, klets over koetjes en kalfjes: 'Heb jij je verveeld in de weken dat je niet naar school kon?' Lok uit, maar dring niet op. 'Vind je het fijn om weer naar school te mogen?'

Er is wel degelijk een verschil met de start van een gewoon schooljaar, maar dan vooral op het gebied van het welbevinden

Rol van de begeleider

De begeleider is altijd al een voortrekker, maar nu zeker. Er wordt na deze nare periode veel van hem gevraagd. Vanuit zijn eigen specialiteit zal hij het team moeten voorbereiden op en begeleiden door een herbouwperiode. Er is namelijk wel degelijk een verschil

met de start van een gewoon schooljaar, maar dan vooral op het gebied van het welbevinden. De begeleider zal het team ervan moeten overtuigen dat de lange periode van thuiszitten sporen heeft nagelaten bij leerlingen. Maar ook leraren nemen hun eigen ervaringen uit deze periode mee naar school. Hebben ze in hun thuissituatie ellende ondervonden of was het, ondanks alles, een relaxte periode? Waar nodig, geeft de begeleider steun aan de collega's in het team.

Het is belangrijk om met het team vooral in te zetten op pedagogische sensitiviteit, zodat leerlingen zich gezien en begrepen voelen. De begeleider neemt hierbij het voortouw en stimuleert dat de neuzen dezelfde kant op komen te staan. Immers: er zullen ongetwijfeld verschillen in opvatting bestaan binnen het team. Collega's die aan de gang willen met het bepalen van de achterstand, inhaalprogramma's willen schrijven en het liefst een test willen afnemen. Andere leraren willen vooral met de leerlingen praten en leerlingen hun emoties laten verwerken.

Het is de taak van de begeleider om leerachterstanden, niveaoverschillen en terugval in kennis te relativiseren. Leraren weten dit later immers heel goed te herstellen door opnieuw een beginsituatie te bepalen. Eerst moet, zoals gezegd, de nadruk liggen op het weer op gang brengen van het normale leven.

Stuurmanskunst

Van jou als begeleider worden dus een luisterend oor, maar ook een duidelijk regie, verwacht. Overtuig, neem de leiding! Daarbij is voor te stellen dat je een andere visie hebt dan bijvoorbeeld schoolleiding, bestuur of ouders. Zij kunnen erop gericht zijn dat leerlingen zo snel mogelijk opnieuw op het gewenste niveau komen. Dat vraagt om overtuigingskracht en wijsheid van jou als begeleider.

Ook als het team het erover eens is dat de pedagogische opdracht de belangrijkste is, zal je als begeleider aanwijzingen en tips moeten geven. Jij bepaalt welke aandacht leraren in hun klassen moeten geven aan de ervaringen van de leerlingen tijdens de periode van thuisonderwijs. Wat moeten zij wel doen en wat vooral niet?

Leraren zullen alles op alles zetten om schade, veroorzaakt door gebeurtenissen in de thuisblijf-periode, te herstellen. Het belangrijkste middel dat zij hierbij hebben, is hun eigen gedrag/houding. Het is belangrijk dat je als begeleider aan leraren duidelijk maakt dat de klas geen therapeutische setting is, waarin allerlei gevoelens moeten worden herbeleefd. Gesprekjes, expressie en het herstellen van het gewone schoolleven zijn voldoende. Adviseer leraren om leerlingen in de klas gelegenheid te geven tot gemeenschappelijke (gesprek met de groep) of individuele (tekenen, opstel) verwerking, met daarbij extra aandacht voor de leerlingen die niet opvallen en ogenschijnlijk geen stress

of verwarring ervaren. Het is van belang dat leraren niet van de ene drukke leerling naar de andere hollen, maar goed kijken wat er in de groep gebeurt. En dat zij daarbij oog hebben voor de stille leerlingen! Zij kunnen bijvoorbeeld kijken hoe deze leerlingen op elkaar reageren en op hun eigen interventies. Wat zegt dit mogelijk over wat deze stille leerlingen de afgelopen periode hebben doorgemaakt?

De begeleider biedt een luisterend oor, maar neemt ook de regie

Laat leraren de situatie ook niet bagatelliseren: 'In mijn klas is alles weer normaal hoor!' Observeer, maak opnames, praat veel met collega's, vraag om te mogen komen kijken. Wissel ideeën uit, geef voorbeelden.

In de grond ben je als begeleider positief en optimistisch. Je voorkomt zo een sfeer waarbinnen de ellende van voorgaande periode overheerst. Dat is in deze periode van het herstarten de voornaamste taak.

Literatuur

- Adriaenssens, P. (2011). *In vertrouwen genomen: voor iedereen die met kinderen omgaat*. Tiel: Lannoo.
- De Jong, W., & De Jong, A. (2013). *Ontwrichte kinderen in het onderwijs. Een verborgen epidemie*. Huizen: Pica.
- De Winter, M. (2017, 31 mei). *Pedagogiek Over Hoop. Het onmiskenbare belang van optimisme in opvoeding en onderwijs*. Rede ter gelegenheid van het afscheid als faculteitshoogleraar Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht. Geraadpleegd op 16 april 2020, van: https://www.ris.uu.nl/ws/files/33028988/Afscheidscollage_mei_2017_webversie_definitief_30_5_2017.pdf
- Delfos, M. (2014). *Ik ben aan ze gehecht. Over gehechtheid als een boei in nood*. Amsterdam: SWP.
- Horeweg, A. (2018). *De traumasensitieve school, een andere kijk op gedragsproblemen in de klas*. Tiel: Lannoo.
- Koning, L. (2020, 9 april). *Wat doen we als de kinderen weer naar school mogen?* Geraadpleegd op 9 april 2020, van: <https://nivoz.nl/nl/wat-doen-we-als-de-kinderen-weer-naar-school-mogen>

De LBBO is de overkoepelende organisatie voor de beroepsgroepen van intern begeleiders, ambulante begeleiders, gedragspecialisten, jonge-kindspecialisten, beeldbegeleiders, specialisten begaafdheid en zelfstandig begeleiders in het onderwijs.

- Mol, P. (2016). *Passend voortgezet onderwijs, pedagogisch vakmanschap in de klas*. Houten: LannooCampus.
- Mol, P. (2017). *Een stille leerling in je klas. De leraar als betekenisvolle andere bij kindermishandeling*. Tiel: Lannoo.
- Thijsen, T. (2014). *De gelukkige klas*. Benthuizen: Astoria uitgeverij.
- Ter Horst, W. (1977). *Het herstel van het gewone leven*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63(6), 384-399.

Peter Mol

Peter Mol is orthopedagoog, directeur van Gedragondersteuning, training & advies en auteur van diverse onderwijsboeken. Als docent en directeur heeft hij ervaring met vrijwel alle vormen van (speciaal) onderwijs opgedaan. Mol geeft ook lezingen en workshops en hij spreekt op congressen. E-mail: peter@gedragondersteuning.nl. Website: gedragondersteuning.nl.

Meer lezen over Weer naar school?

Kijk dan op onze website bij publicaties
lbbo.nl/publicaties/webinars-lbbo-en-extra-artikelen
Bekijk dan ook gelijk onze materialenbank.
Hier vind je alle door de LBBO gepubliceerde artikelen (alleen te downloaden voor leden).